

sasági megbízottak segítségével, valamint az ún. dekoncentrált intézményekkel *igyekezett az önkormányzatok hatalmát, befolyását korlátozni, vagy élesebben fogalmazva: megkezdte az önkormányzatok bekerítését.*

Az ellenzéki pártok — mindenekelőtt az SZDSZ — viszont kezdettől fogva fölkarolta az önkormányzatokat, támogatta tevékenységüket, s ha kellett, védelmükre kelt. Nagyon gyorsan kialakult az új helyi hatalom struktúrája, amelyben meggyengült megyék, kormánypárti köztársasági megbízottak és dekoncentrált szervezetek, valamint jobbra ellenzéki (vagy független) önkormányzatok működnek, s vívják sajátos hatalmi harcukat. A tét egyszerűen az, hogy a nemrég alakult önkormányzatiság nem esik-e áldozatául az új államerősítő, centralizációs törekvéseknek. A

nagypolitika szemmel láthatóan fölismerte az önkormányzatokban rejlő politikai lehetőséget, s azt a maga javára szeretné kihasználni. Természetesen érthető módon.

A választás tapasztalatait természetesen még hosszan lehetne sorolni. Úgy gondolom, hogy a folytatás nem marad el; különösen a hamarosan sorra kerülő választások előkészületeiben lehet majd az első szabad választás tanulságait felhasználni. Kötetünk ehhez minden bizonnyal segítséget nyújt. Ezért is szeretném mindazoknak a figyelmébe ajánlani, akik aktívan foglalkoznak helyi vagy országos politikával, s azoknak akik érdeklődnek a politikai szociológia iránt; oktatják, tanulják vagy tudományos kutatásaikban művelik a politológiát.

Bóhm Antal

AZ ALKALMAZOTT SZOCIÁLGEÓGRÁFIA ELMÉLETI ÉS MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI

Berényi István

Budapest, 1992. Akadémiai Kiadó, 165 o.

Földrajzi Tanulmányok 22.

Sorozatszerkesztő: Marosi Sándor

Berényi István több évtizedes kutatói munkásságának egyik jelentős rész-összefoglalója az akadémiai doktori értekezése nyomán készült könyv, s ez már szinte előlegezi a munka értékét, hiszen már „átment a legmagasabb minősítő fórum megméretésén”.

A szociálgeográfia elmélete és módszere

A tanulmány egyik nagy érdeme, hogy szinte teljeskörűen feltárja és a szélesebb szakmai közvélemény számára is újdonsággal szolgáló

módon elemzi a szociálgeográfia kialakulásának és fejlődésének összefüggésrendszerét, társadalmi és tudományos háttérét. Teleki Pál tudománytörténeti megközelítését alkalmazza Berényi István akkor, amikor nemcsak a könyvészeti fejlődés szemléltetésére, hanem a „gondolat fejlődésére” helyezi a fő hangsúlyt.

Az emberföldrajz a XIX. század közepétől kezdve formálódó gondolatrendszerén belül egyszerre több irányzat jelent meg, s ezek az irányzatok nemzeti (francia, német) sajátosságokat öltöttek, később pedig az angolszász

megközelítések megjelenése hozott jelentős újításokat.

Berényi István részletesen felsorolja és értelmezi az egyes irányzatok földrajzelméleti összefüggéseit, bemutatja az alkalmazott földrajz szempontjából számbavehető értékeiket, s korlátaikat.

A fejezet számomra egyetlen, kisebb hiányossága, hogy a szociálgeográfia magyarországi fejlődése csak periférikusan jelenik meg, pedig úgy ítélem meg, hogy a magyar földrajztudományban a szociálgeográfiai nézőpont rendkívül korán megjelent, sőt egy kevéssé ismert magyar szociológus-geográfus, Dékány István, már a XX. század második évtizedétől kezdve mélyreható tudományelméleti és módszertani kutatásokat is végzett, s kísérletet tett a német Anthropogeographie és a francia Géographie Sociale szintézisének megteremtésére, a szociogeográfia, a kultúr-földrajz, a szociográfia, a szociológia kapcsolati rendszerének tisztázására.

Az alkalmazott szociálgeográfia elmélete és módszere

Az alapkutatás jellegű szociálgeográfiai elemzésekkel párhuzamosan igény merült fel ezek gyakorlatban történő értelmezésére és alkalmazására is, s így formulázódott meg az alkalmazott szociálgeográfia, melynek célja a funkcionális térszerkezet és a társadalmi struktúra tér-idő kapcsolatában kialakuló konfliktusok feltárása és értékelése, az alapfunkciók fejlesztésére és térbeli rendjébe a lokális és csoportspecifikus társadalmi elvárások beépítése.

Berényi István felfogásában az alkalmazott szociálgeográfia nem tartalmában és alapvető célkitűzéseiben tér el az alapkutatásokban megfogalmazott tételektől, hanem abban, hogy a tér-gazdaság-társadalom összefüggésszereinek konfliktusaira összpontosít an-

nak érdekében, hogy a központi, regionális és lokális érdekek a tervezés során tudományos megalapozottsággal ütközzenek és jussanak kifejezésre. Az alkalmazott szociálgeográfia a tervezés tudományos megalapozásában való részvételen túl közreműködik a terv megvalósításában, s a megvalósult tervek társadalmi konzekvenciáinak feltárásában is.

Alkalmazott szociálgeográfiai kutatások

E világos feladatmeghatározás és feladatvállalás teszi lehetővé Berényi István számára, hogy a részletkutatásokban mindvégig megmaradjon a tudomány általa elfogadott keretei között, s az alkalmazott szociálgeográfiai kutatások ne váljanak a korszak elvárásainak megfelelően alkalmazkodó kutatásokká.

Berényi István terepkutatásainak egyik figyelemreméltó összetevője, hogy tudatosan vállalta fel a két világháború között szociográfiai módszerekkel kutató települések (Tard, Királyhegyes), és a korábban érdemben nem kutató települések (Bélapátfalva, Tiszakécske) részben párhuzamos és összehasonlító vizsgálatát.

Tard és Királyhegyes kapcsán nyomon tudjuk követni a több évtizedes átalakulás összetevőit, a települési tér és társadalom egyfajta folytonosságát, stabilitását, s részben a szerves fejlődést megtörő diszfunkcionális elemek hatásait. A tanulmány rendkívül értékes részét képezi a települési mikroterek feltárása és szemléltetése.

Bélapátfalva és Tiszakécske helyzete sok vonatkozásban eltérő, de közös elemként fogalmazhatjuk meg, hogy a szocialista átalakítás mindkét települést rendkívül sajátosan érintette. Bélapátfalva esetében szinte modellszerű a szocialista iparosítás következményeinek, mikrotársadalmi és mikrotérképi hatásainak elemzése, míg Tiszakécske elsődlegesen abból a szempontból érdemel figyelmet, hogy

hogyan tudott egy agrártelepülés, mely térbeli helyzetében, történeti fejlődésében rendkívül sok egyedi sajátosságot mutatott, beleilleszkedni az adott politikai, gazdasági, társadalmi elvárások rendszerébe, s ezeknek milyen következményei voltak a belső települési és társadalmi-gazdasági szerkezetre. A személyi pályák rendkívül differenciáltan jelennek meg az elemzésben, de egy személyi tragédia nyilván nem szociálgeográfiai kérdés...

Szociálgeográfiai alapfogalmak

Berényi István kötetének fontos és szerencsés része az általa használt szociálgeográfiai fogalmak rövid, definíciószerű közlése és német megfelelőik feltüntetése. Ezzel vállalja is saját „iskola-elkötelezettségét.” Úgy gondolom, hogy aki diszciplína-alapozó kutatásokra és kutatási eredményeinek mások által történő megértésére és követésére tart igényt a jövőben követheti e tekintetben is Berényi István vállalkozását.

Értékes, gondolkodásra készítő kötet

Berényi István „magánkutatásként” indult kutatási témája kifutott és beérett, s hivatkozásaiból is láthatóan iskolát teremtett maga körül. Vannak a kötetnek olyan megállapításai, melyekkel vitába lehet, s nyilván vitába is fog-nak szállni. Ez nem kisebbiti, hanem növelheti a kötet értékét, mert valószínűleg nem érdemes olyan munkákat publikálni, melyek nem indítanak el új gondolatokat, nem gerjesztenek vitát és hatást.

Számomra a mű figyelemre méltó értéke, egyben tanulsága és élménye is az, hogy lényegét tekintve visszaigazolta és új módszerekkel megerősítette Dékány István 1921-es megfogalmazását: „A társadalom szerkezete alig mondható földrajzi úton meghatározónak, mégis földrajzi alapon kell kiindulnunk.”

Berényi István könyvét jó szívvel ajánlom szociológusok, geográfusok, közgazdászok, tervezők, településtudományi és igazgatási szakemberek figyelmébe, s meggyőződésem, hogy haszonnal forgathatják, új gondolatokat és szemléletet meríthetnek belőle.

Hajdú Zoltán